

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 8

Samsun - 1996

İBN MACE'NİN SÜNENİ VE KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ YERİ

YRD. DOÇ. DR. OSMAN GÜNER*

I- İBN MACE'NİN HAYATI

Babasına nisbetle *İbn Mace* diye bilinen¹ Kazvinli değerli muhaddis *Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî*, h.209/m.824 yılında bir İran şehri olan Kazvin'de doğmuştur.² Kazvin şehrinin tartışmasız en büyük muhaddisi olan³ İbn Mace'nin hadis çalışmalarına hangi tarihte başladığı bilinmemektedir. Ancak Ali b. Muhammed et-Tenâfusî (v.233/847), hocalarının ilki olması dolayısıyla, onun hadis

* Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ *Mace*, onun babası Yezid'in lakabı olup, Farsça bir isimdir, bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut, 1968, IX, 531. Bu ismin annesinin ya da dedesinin adı olduğunu söyleyenler de vardır, bkz. Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafe.*, İstanbul, 1986, s.12; Abdulaziz Dehlevî, *Bustanu'l-Muhaddisîn*, Ankara, 1986, s.202. Doğrusu, Ebû Ya'lâ el-Halîfî (v.446/1054)'nin de belirttiği gibi, İbn Mace'nin babası Yezid, *Mace* diye bilinmektedir, dolayısıyla babasına izafeten *İbn Mace* diye şöhret kazanması daha isabetli gibi görünmektedir, bkz. Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut, 1990, XIII, 278.

² Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, Beyrut, trz., V, 90; Muhammed b. Tahir el-Makdisî, *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, Beyrut, 1984, s.24-5; Yâkut b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, 1957, IV, 344; Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefayâtu'l-A'yân.*, Beyrut, 1968-72, IV, 279; ez-Zehbî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, Haydarabad, 1955-58; Selahaddin b. Halil es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefâyât*, Wiesbaden, 1962, V, 220; İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1977, XI, 52; Abdulhayy İbnu'l-İmâd, *Şezarâtü'z-Zehb.*, Beyrut, trz., II, 164; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin.*, Beyrut, trz., XII, 115; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kâmusu Terâcim.*, Beyrut, 1969, VIII, 15; Fuat Sezgin, *GAS. (Geschichte der Arabischen Schrifttums)*, Leiden, 1967, I, 147; el-Kettânî, a.g.e., s.12; M. Mustafa el-A'zamî, *Studies In Hadith Metodology and Literature*, Indiana, 1977, s.105; J.Fück, "Ibn Madja", *Encyclopaedia of Islam, New Edition*, London, 1979, s.856. İbn Mace'nin h.207/m.822 yılında doğduğunu söyleyenler de vardır, bkz. et-Tangriberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, III, 70.

³ Safedî, a.g.e., V, 220; Zehbî, *Tezkira.*, II, 636.

çalışmalarına h.233 yılından önce yani devrin geleneğine uygun olarak, yaklaşık 15 ya da 20 yaşlarında başladığı anlaşılmaktadır.⁴

İlmî gelişimini tamamlamak ve özellikle hadis eğitimini sürdürmek üzere, devrin önemli ilim merkezlerinden başta *Kazvin* olmak üzere, *Bağdat*, *Şam*, *Rey*, *Basra*, *Kûfe*, *Mekke*, *Medine*, *Mısır* ve *Vâsıt* gibi İslam beldelerine seyahatleri olmuştur.⁵ Muhtemelen bu seyahatlere h.230 yılında başlamış olmalıdır. İbn Mâce, yaptığı bu seyahatleri esnasında bir çok muhaddisden ders almış, hadis dinlemiştir. Ali b.Muhammed et-Tenâfûsî (v.233/847), Ebû Bekr b.Ebî Şeybe (Abdullah b.Muhammed) (v.235/849),⁶ ve İbrahim b.el-Münzir el-Hizâmî (v.236/850) gibi şahıslar bunlar arasında yer almaktadır.⁷ İbn Mâce, gerek kendi memleketi olan Kazvin'de, gerekse ilim tahsili için gittiği diğer beldelede bir çok öğrenci yetiştirmiştir. Ebû Ca'fer Muhammed b. İsâ es-Saffâr el-Ebherî (v.393/1003), Ebu'l-Hasen Ali b.İbrahim b.Bahr el-Kattân (v.345/956) ve daha bir çokları bunlar arasında yer alır.⁸

Her ne kadar İbn Mâce'nin h.275'de öldüğünü söyleyenler varsa da,⁹ Makdisî'nin, İbn Mâce'nin öğrencisi Ca'fer b.İdrîs'e dayanarak verdiği bilgiye göre, o, 22 Ramazan 273 pazartesi günü vefat etmiş ve salı günü defnedilmiştir. Buna göre, öldüğünde 64 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Hadis ilminin en tanınmış simalarından biri olan *İbn Mâce*, bu ilimle alakalı bütün konulara vâkıf olmanın yanında,¹¹ aynı zamanda bir *müfessir* ve *tanhçi* olarak da tanınmaktadır.¹² Ebû Ya'lâ el-Halîfî onun hakkında der ki: "(*İbn Mâce*,) hadis de güvenilir, büyük bir âlim, hüccetliği

⁴ A'zamî, a.g.e., s.105.

⁵ İbnul-Cevzî, a.g.e., V, 90; Makdisî, a.g.e., s.25; İbn Hallikan, a.g.e., IV, 279; İbnul-İmâd, a.g.e., II, 164; İbn Kesîr, a.g.e., XI, 52; İbn Tangriberdî, a.g.e., III, 90; Zehebî, *Tezkira*, II, 636; *Siyer.*, XIII, 279; İbn Hacer, a.g.e., IX, 530; Kehhâle, a.g.e., XII, 115; Zirîklî, a.g.e., VIII, 15.

⁶ *Sünen*'ini yazarken en fazla yararlandığı hocalarındandır, bkz. Sezgin, *Buharî'nin Kaynakları*, İstanbul, 1956, s.81; *GAS.*, I,147.

⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Yâkut, a.g.e., IV, 344; Zehebî, *Tezkira.*, II, 636; *Siyer.*, XIII, 278; Dehlevî, a.g.e., s.202.

⁸ Yâkut, a.g.e., IV,344; Safedî, a.g.e., V,220; İbn Kesîr, a.g.e., XI,52; Zehebî, *Tezkira.*, II, 636; *Siyer.*, III, 278; İbn Hacer, a.g.e., IX,530-1

⁹ Kettânî, a.g.e., s.22.

¹⁰ Makdisî, a.g.e., ss.24-5; Zehebî, a.g.e., XIII,279; İbn Hacer, a.g.e., IX,531.

¹¹ İbn Hallikan, a.g.e., IV,279; A'zamî, a.g.e.,s.105

¹² Zehebî, *Tezkira.*, II,636; İbn Hacer, a.g.e., IX,530.

ittifakla kabul edilmiş, ma'rifet ehlerinden hâfız bir zattır."¹³ Zehebî de, İbn Mâce'nin hâfız, tenkidci, sözüne sâdık, ilmi geniş biri olduğunu söyler.¹⁴

Ancak bununla birlikte, daha sonra da temas edeceğimiz gibi, muhaddislerce *Sünen*'e aldığı zayıf, münker ve - hatta az da olsa - mevzu' hadislerden dolayı tenkide maruz kalmıştır.¹⁵

Kaynaklarda geçtiğine göre, İbn Mâce'nin hadis, tefsir ve tarih olmak üzere üç ayrı alanda eseri vardır. Bunlar: *es-Sünen*, *Tefsîr ul-Kur'ân* ve *Târîhu Kazvîn* adlı eserlerdir. *Târîhu Kazvîn*, sahabe devrinden kendi dönemine gelinceye kadar gelip geçen ricalle ilgilidir.¹⁶ *Sünen*'in dışındaki eserleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Öyle anlaşılıyor ki, bu iki eser, uzun zamandan beri kayıp durumdadır.

II-İBN MACE'NİN SÜNENİ

Sünenler, hadis edebiyatının en zengin dalını teşkil eden eserlerden sayılır. İslam tarihinin en eski devirlerinden itibaren muhaddisler, ahkâm ve itikadî konuları içeren hadislere diğerlerinden daha fazla önem vermişler; dolayısıyla hicrî üçüncü asrın ikinci yarısından itibaren hadisçilerin çoğu, sünen türünde eserler te'lif etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı, hadis edebiyatının en önemli eserleri arasında yer almaktadır.¹⁷

Sünen türü eserler, fıkın bâblarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini içeren ve hadislerinin tamamını, Hz.Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden ibaret olan *merfû'* hadislerin oluşturduğu eserlerdir. Bu

¹³ Zehebî, *Tezkira*, II,636; *Siyer*, XIII,279; İbn Hacer, a.g.e., IX,531; Muhammed b. Ahmed es-Sâlihî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, Beyrut, 1989, II,342; Muhammed Ebû Şehbe, *A'lâmu'l-Muhaddisîn*, Mısır, 1963, s.278.

¹⁴ Zehebî, *Siyer*, XIII,278.

¹⁵ A.y.

¹⁶ Eserler hakkında bkz. İbnü'l-Cevzî, a.g.e., V,90; Makdisî, a.g.e., s.25; İbn Hallikan, a.g.e., IV,279; İbnü'l-İmâd, a.g.e., II,164; İbn Tangriberdî, a.g.e., III,90; Zehebî, *Tezkira*, II,636; *Siyer*, XIII,279; İbn Hacer, a.g.e., IX,530; Kehhâle, a.g.e., XII,115; Zirikî, a.g.e., VIII,15; Safedî, a.g.e., V,220; A'zamî, a.g.e., s.105; Dehlevî, a.g.e., s. 202.

¹⁷ Zübeyr Sıddıkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, (trc.Y.Z.Kavakçı), İstanbul, 1966, s.100.

nedenle sünenlerde sahabe ve tâbiûnün sözlerine yani *mevkûf* haberlere rastlanmaz. Kısaca sünenlerin muhtevası, ibadet, muamelât ve ukûbât diye özetlemek mümkündür.¹⁸

İbn Mâce'nin Sünen'i de fikhın bâblarına göre tasnif edilmiştir. Hadisçiler nezdinde de, tekrarlarının azlığı ve fikhın bâblarına göre tertib edilmesi açısından en düzenli eserlerden biri olarak kabul edilmiştir.¹⁹ Ancak eser, alimlerin dikkatini çekme açısından pek fazla şanslı sayılmaz. Zira hakkında çok az açıklama yapılmıştır. Belki de bunlardan en güzeli, Muğlatâî (v.762/1361)'nin "*el-İ'âm bi Sünenihî Aleyhi's-Selâm*" adlı henüz neşredilmemiş eserdir.²⁰

İbn Mâce'nin kendisi, hadisleri seçmede esas aldığı kriteri açıklamamış, ayrıca bu eseri derlemedeki amacını da belirtmemiştir. *Kütüb-i Sitte*'nin en alt tabakasında yer alan bu eser, M.Fuad Abdülbâkî tarafından Mısır'da 1952-53 yıllarında yapılan iki ciltlik baskısına²¹ göre, *Mukaddime*'nin dışında 37 *Kitab/Bölüm*'den oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla: "*Tahâret, Salât, Ezân, Mesâcid ve Cemâat, İkâmetu's-Salât, Cenâiz, Sıyâm, Zekât, Nikâh, Talâk, Keffârât, Ticârât, Ahkâm, Hibât, Sadakât, Ruhûn, Şu'fa, Lukata, İtk, Hudûd, Diyât, Vesâyâ, Ferâiz, Cihâd, Menâsik, Edâhî, Zebâih, Sayd, Et'ime, Eşribe, Tıb, Libâs, Edeb, Duâ, Ta'bînu'r-Ru'yâ, Fiten ve Zühd.*"

Yine aynı baskıya göre eserde, 1513 bâb ve toplam 4341 hadis mevcuttur.²²

Bu baskıya yazılan önsöze göre, M.Fuad Abdülbâkî, hadislere baştan itibaren sırayı gözeterek tek tek rakamlar verdiğini, *zevâid* türünden her hadise, sonunda işaret ettiğini ve ayrıca hadislerin *sahîh, zayıf, hasen* ya da *münker* olup olmadıklarına göre kritik yaptığını

¹⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara, 1980, ss.398-9

¹⁹ A'zamî, a.g.e., s.107.

²⁰ A.y.

²¹ Sezgin, *GAS.*, I, 148.

²² Daha önceki kaynaklara göre İbn Mâce'nin Sünen'inde 32 kitab, 1500 bâb ve 4000 hadis bulunmaktadır. Bu tesbit, İbn Mâce'nin yakın arkadaşı ve Sünen'in en önemli râvisi Ebu'l-Hasen el-Kattân'a aittir. (Zehebî, *Tezkira*, II, 636; İbn Kesîr, a.g.e., XI, 52). Ancak muhtemelen bu farklılık, Ebu'l-Hasen'in yaptığı genel bir değerlendirmeye dayanmaktadır.

belirtmektedir.²³ Bu değerlendirme sonucuna göre, *Sünen*'deki 4341 hadisten, 3002 hadis, *Kütüb-i Sitte müelliflerinin* ya tamamı ya da bir kısmı tarafından eserlerine alınmıştır. İbn Mâce bu hadislerin tamamını, onların rivayet kanallarıyla değil de, kendisine ait farklı bir kanalla rivayet etmiş, dolayısıyla hadisleri daha güçlü bir hale getirmiştir.

Bunların dışında kalan 1339 hadis ise, yalnızca *İbn Mâce'nin* (*zevâid olarak*) rivayet ettiği hadislerdir ki, M.F.Abdulbâkî'nin değerlendirmesine göre, bunlardan,

1- 428'i ricâli sika olan *sahîh* hadisler,

2- 199'u *has en* isnadlı hadisler,

3- 613'ü zayıf isnadlı hadisler,

4- 99'u da ya çok zayıf/vâhî, ya *münker* ya da uydurma/yalan isnadlı hadislerdir.²⁴

A- *Sünen*'deki Hadislerin Durumu

İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki hadisleri temelde iki grupta mütalaa etmek mümkündür. M. Fuad Abdulbâkî'nin belirttiğine göre, eserde yer alan 3002 hadis, *kütüb-i sitte'de yer alan diğer müelliflerce de rivayet edilmiş hadislerdir*.²⁵ İbn Mâce bu hadisleri diğerlerinden aynı isnadlarla rivayet etmek suretiyle, daha güçlü bir hale getirmiştir. Ancak bunlar arasında da, zayıf hadislerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Alimler nezdinde bu tür hadisler, çok fazla tenkid konusu olmamıştır.

İkinci grupta yer alan hadisler ise, yalnızca *İbn Mâce'nin rivayet ettiği*, *kütüb-i sitte'de yer almayan, zevâid diye de isimlendirilen hadislerdir*. Bunlar birinci grupta yer alan hadislere göre daha fazla tenkide maruz kalmışlardır.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve özellikle *zevâid* türünden hadislerin bulunduğu kısımda her ne kadar *sahîh* ve *has en* isnadlı hadisler bulunsan bile, önemsiz görülemeyecek sayıda zayıf ve hatta münker ve mevzû hadisler vardır. Zaten bu nedenle *kütüb-i sittenin altıncı kitabı* olarak

²³ *Sünen*, I,7.

²⁴ *Sünen*, I,7-8.

²⁵ *Sünen*, I,7.

kabul edilmiştir. Kütüb-i sittenin ricâline dair yazdığı *Tehzîbu'l-Kemâl* adlı eseriyle tanınan Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Zeki *el-Miz zî* (v.742/1341) "*İbn Mâce'nin diğer beş kitaptan farklı olarak rivayet ettiği bütün hadislerin zayıf*" olduğunu söylüyor.²⁶ İbn Hacer bu konuda biraz daha ihtiyatlı davranarak, "*İbn Mâce'nin, sahîh olduğu halde tek başına rivayet ettiği hadislerin sayısı da az değildir. Doğrusu zayıf olan hadislerin ricâline göre zayıf olduğunu söylemek, daha isabetli olacaktır.*" diyor.²⁷

Esasen İbn Hacer'in bu sözünden maksadı şu olsa gerekir. Hadisin senedinin veya râvilerinin zayıf olması, gerçekte hadisin zayıf olmasını gerektirmez. Şu var ki, hadisin başka bir kanaldan sahîh bir isnadla rivayet edilmesi de mümkündür. Bu nedenle, muhaddislerin çoğu kez kullandıkları ifade, "*Bu hadis, bu isnadla zayıftır.*" şeklinde olmuştur.²⁸

İbn Mâce'nin bu tür hadisleri üzerine yaptığı çalışma ile tanınan Ahmed b. Ebî Bekr *el-Bûsiri* (v.840/1436), *Misbâhu'z-Züccâce fî Zevâidîbni Mâce*²⁹ adlı eserinde, bu *zevâid* türünden olan her hadis ya da râvi hakkında, onların sahîh, hasen ya da zayıf olup olmadıklarına dair bazı değerlendirmeler yapmıştır. O, bazı isnadlar hakkında, mevzû olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu belirtirken, kimileri hakkında da hiç bir açıklamada bulunmamıştır. Bunlar, zayıf ya da sahîh olup olmadıkları şüpheli olan hadislerdir. Onun, herhangi bir hadis hakkında, *aşın zayıf / vâhî* hükmünü vermesi, hadisin delillik mertebesinde düşmesi için yeter bir sebeptir; ayrıca mevzû olduğunu belirtmesine gerek yoktur.³⁰ Öyle anlaşılıyor ki, el-Bûsiri'nin yaptığı bu çalışma, el-Mizzî'nin yukardaki görüşlerini reddeder, İbn Hacer'in sözlerini destekler mahiyettedir.

Rivayete göre, İbn Mâce eseri tamamladıktan sonra tenkid için devrin en büyük münekkidi Ebû Zur'a er-Râzî (v.264/878)'ye takdim etmiş; o da, gerek eserin tertibini, gerekse genel olarak planını beğenmiş

²⁶ İbn Hacer, a.g.e., IX, 531; Ebû Şehbe, a.g.e., s.280; Fück, a.g.m., III, 856.

²⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX, 532.

²⁸ Ebû Şehbe, a.g.e., s.281.

²⁹ Eser henüz basılmamıştır, ancak M.F.Abdulbâkî'nin neşrettiği *Sünen*'in nüshasında yer yer bu eserden alıntılar yapılmıştır. Eserin çeşitli kütüphanelerde el yazmaları mevcuttur, bkz. Sezgin, *GAS*, I, 148.

³⁰ Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte'nin Mukaddimesi*, s.13; Ebû Şehbe, a.g.e., s.281.

ve halkın istifadesine sunulan hadis eserleri arasında yerini alabileceğini belirtmiştir. O ayrıca, eserdeki zayıf hadislerin sayısının çok fazla olmadığını, - bir rivayete göre, otuzu geçmeyeceğini, bir başka rivayete göre de,³¹ on civarında olduğunu belirtmiştir.³²

Ancak bir çok muhaddis, bu rivayetin Ebû Zur'a'ya dayandırılmasını şüphe ile karşılamışlardır. Suyûtî bu endişesini şöyle dile getiriyor: "Öncelikle bu haber, senesinde inkıtâl'kesinti olduğu için güvenilir bir rivayet değildir. Ebû Zur'a'ya aidiyeti mümkün olsa bile, o bu sözleriyle ya son derece zayıf olanları kasdetmiş, ya da yanında mevcut eksik bir nüshaya göre hüküm vermiştir. Ebû Hâtim (v.275/888)'in Kitâbu'l-Îlel'inde anlatıldığına göre, Ebû Zur'a, İbn Mâce'nin Sünen'indeki bir çok hadisi bâtil, sâkit ve münker oldukları gerekçesiyle cerhetmiştir."³³

Yine bu konuda Ebû Abdullah İbn Ruşeyd (v.721/1321) de diyor ki, "İbn Mâce Sünen'inde, yalancılık ve hadis hırsızlığı ile itham edilen kimselerden hadis rivayet etmiştir. Üstelik bu hadislerden bir kısmı, bunların dışındaki râvilerce de rivayet edilmemiştir. Söz gelimi Mâlik'in kâtibi Habib b. Ebî Habîb, el-Alâ b. Zeyd, Dâvud b. el-Muhabber, Abdulvehhâb b. ed-Dahhâk, İsmail b. Ziyâd es-Sekûnî, Abdusselam b. Yahyâ b. Ebî'l-Cenûb ve diğerleri gibi."³⁴

Ayrıca Zehebî'nin yaptığı bir değerlendirmeye göre, İbn Mâce her ne kadar sözüne sadık, tenkidci ve ilmi geniş bir kimse olsa da, Sünen'inde münker ve az sayıda da olsa uydurma hadisler bulunduğu için, eserin sıhhatine gölge düşmüştür. Esasen eserde delil olarak kullanılmayacak hadislerin sayısı, yaklaşık bin civarındadır.³⁵

İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan bu zayıf hadislerin yanında, genelde hadislerin çok az kaynaktan seçilmiş olması da ayrı bir eksikliktir. Eserde genellikle Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v.235 /849)'nin

³¹ Makdisî, a.g.e., s.24.

³² Zehebî, Tezkira ,II,636; Siyer ,XIII,278; Safedî, a.g.e., V,220; Sâlihî, a.g.e., II,341; Dehlevî, a.g.e., s.201.

³³ Celâlüddin es-Suyûtî, Zehru'r-Rubâ ale'l-Müctebâ (Sünenü'n-Nesâf'nin haşiyesinde), Beyrut, trz., I,5.

³⁴ A.y.; Abdulhayy el-Leknevî, el-Ecvibetü'l-Fâdile., (thk. Abdulfettah Ebû Ğudde), Kahire, 1984, ss.75-6; Nureddin İtr, Menhecü'n-Nakd fi Ulûmi'l-Hadis , Kahire, 1984, s.278; Ebû Zehv, a.g.e., s.419; Ebû Şehbe, a.g.e., s.282.

³⁵ Zehebî, Siyer ,XIII,278-9; Safedî, a.g.e., V,220; Leknevî, a.g.e., s.70.

Musannef' inin temel kaynak olarak alındığı anlaşılmaktadır.³⁶

B- Sünen'deki Mevzû' Hadisler

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, İbn Mâce'nin Sünen'inde *sahîh*, *hasen ve zayıf* hadisler bulunmakla birlikte, *kütüb-i sitte*' ye alınmış bir kitap için hiç de azımsanmayacak sayıda *münker ve mevzû* hadisler de vardır.

Zâhid el-Kevserî'nin ifadesine göre, İbnü'l-Cevzî'nin, İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadislerden, mevzû olduğunu söyledikleri, yaklaşık *otuz* civarındadır. Onun tenkid ettiği bu hadislerin çok azı aşırı zayıf / vâhî, büyük bir kısmı ise, mevzû hükmündedir.³⁷

Ayrıca Muhammed Abdurreşîd en-Nu'mânî'ye göre, "*İbnü'l-Cevzî'nin Mevzûât'ına aldığı İbn Mâce'ye ait hadisler otuzdördü bulmaktadır.*" Bu hadislerden senedi hakkında da bazı söylentilerin bulunduğunu belirtmiş, sonra bunlardan yedisi hakkında - İbnü'l-Cevzî'nin dışında - bazı muhaddislerin mevzû hükmü verdiklerinden de bahsetmiştir. Ayrıca isnadları hakkında söz edilen / eleştirilen 41 hadisi bizzat nakletmiş ve sonunda şu açıklamada bulunmuştur: "*Bu kısa zamanda, muhaddislerin mevzû diye hüküm verdikleri hadislerden tesbit edebildiklerim bunlar. İbn Mâce'nin Sünen'inde çok sayıda zayıf hadis de vardır. Hatta bunlar arasında aşırı zayıf / vâhî derecesinde olanlar da vardır. Öyle sanıyorum ki, bu saha ile meşgul olan alimlerden biri çıkıp da bu hadisleri toplasa, güzel bir eser ortaya çıkarır.*"³⁸

Yine Delhili alimlerden Şeyh Abdülhakk da, İbn Mâce'nin, kendi memleketi olan Kazvin şehrinin faziletinden bahseden hadislerin *uydurma* olduğunu belirtmiştir.³⁹ Sünen'deki *mevzû* hadisler içerisinde, *şahısların, kabilelerin ve şehirlerin faziletinden bahseden hadisler* de yer almaktadır.⁴⁰

³⁶ Sezgin, *Buharî'nin Kaynakları*, s.81; GAS. ,I,147.

³⁷ Leknevî, a.g.e. ,s.71.

³⁸ Leknevî, a.g.e., s.72 (en-Nu'mânî, *Mâ temessuhû ileyhi'l-Hâce limen yutâli' Süneni'bni Mâce*, s.38-44'den naklen).

³⁹ Siddikî, a.g.e., s.110.

⁴⁰ A.y.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, İbn Mâce'nin Sünen'inde, *mevzû* olarak kabul edilen bir çok hadis vardır, ancak muhaddisler, bunlardan bir kısmının *yanlışlıkla / hataen* mevzû olduklarını ittifakla kabul etmişlerdir. Mesela şu hadis bunun gibidir:

("Her kim geceleyin kıldığı namazı artırırsa, yüzü gündüzleyin güzel ve nurlu olur.")⁴¹

Hadisin rivayet zincirinde yer alan râvi Sâbit b.Mûsa bir hata sonucu, hadis Hz.Peygamber'e ait olmadığı halde O'na ait sanmış; İbn Mâce de bu hadisi merfû' olarak rivayet etmiştir. Bu yanlışlığın nedenini Hâkim (v.405/1015) şöyle açıklıyor: "*Sâbit b. Mûsa bir gün Şurayk b.Abdullah'ın yanına gitmişti. Bu sırada yanında müstemlî / hadis kâtibi de vardı. Şurayk ona: "Haddesenâ el-A'meş, an Süfyân, an Câbir, kâle Rasûlüllah" dedi, ancak hadisin metnini rivayet etmedi. Bu arada Şurayk, Sâbit b. Mûsa'yı görünce, "Kim gece namazını...." sözünü söyledi. Şurayk bu sözüyle, Sâbit'in zâhidliğini ve verâsını kasetmişti. Sâbit de onun bu sözünü merfû olarak rivayet edilmiş bir hadis sandı. Bu nedenle onu Şurayk'dan rivayet etti, ondan da zayıf râvilerden bir kısmı rivayet etti. İşte işin iç yüzü bu şekildedir...*"⁴²

Hadis alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınan M.Nâsiruddin el-Elbânî, İbn Mâce'nin zayıf ve mevzû hadislerine ilişkin hazırladığı eserinde⁴³ *Sünen'* de mevcut 948 *hadise* işaret etmiştir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, bunlardan 43 *hadisin* mevzû olduğu belirtilmiştir. Mevzû olduğu kaydedilen bu hadislerden bir kaç dışında, büyük bir kısmının *zevâid* türü hadislerden olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Elbânî'nin bu çalışması, büyük ölçüde Bûsîrî'nin söz konusu eserine dayanmış olsa bile, *Zevâid*'de mevzû olduğuna işaret edildiği halde, bu çalışmada mevzû olduğu belirtilmeyen hadisler de vardır. Söz gelimi, İbnu'l-Cevzî'nin Mevzûât'ında yer alan 1332, 1602 vd... hadisler, Elbânî'nin eserinde yalnızca *zayıf* diye nitelendirilmiştir.

Elbânî'nin mevzû olduğunu söylediği hadislerin kısaca, *kitâb, bâb,*

⁴¹ Sünen, İkâmetü's-Salât, 174 (H.N.1333).

⁴² Sünen, I, 422-3; ayrıca bkz. Ebû Şehbe, a.g.e. ,s.284.

⁴³ Zaifu Sünen'ibni Mâce, Beyrut, 1988.

hadis no, cilt ve sayfa numarasına işaret etmek istiyorum:

Mukaddime, 7,49, (I/19); 8,55, (I/21); 9,65, (I/25-6); 11,141, (I/50); 17, 222, (I / 81); 22,248, (I/91); *Tahâret*, 48,424, (I/147); *Ezân*, 3,712, (I/236); *İkâmetü's-Salât*, 22,896, (I/289); 42,968, (I/310); 145,1242, (I/393-4); 169,1316, (I/417); 185,1373, (I/437), 191,1388, (I/444) *Cenâiz*, 1,1437, (I/462), 8,1461, (I/469); 17,1485, (I/476); *Sıyâm*, 46,1749, (I/556), 63,1777, (I/565); 68,1782, (I/567); *Zekât*, 8,1797, (I/572-3); *Ticârât*, 5,2152 (II/728); 69, 2307, (II/773); *Ahkâm*, 32,2373, (II/794); *İtk*, 1,2514, (II/840); *Hudûd*, 38,2613, (II/872); *Ferâiz*, 8,2736, (II/914); *Cihâd*, 7,2768, (II/924-5); 8,2770, (II/925), 11,2780, (II/929); *Menâsik*, 106,3117, (II/1041); *Sayd*, 9,3221, (II/1073-4); *Et'ime*, 33,3318, (II/1102), 40,3330, (II/1105); 46,3340, (II/1108-9); 51,3352, (II/1112); 55,3358, (II/1114); *Libâs*, 5,3568, (II/1181); *Fiten*, 27,4054, (II/1347); 34,4087, (II/1368); 35,4094, (II/1370); *Zühd*, 35,4297, (II/1436); 37,4313, (II/1443).

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, İbnu'l-Cevzî'nin mevzû olduğunu iddia ettiği Tirmizî, Ebû Davud, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde geçen 124 hadis hakkında, Celâleddin es-Suyûtî (v.911/1505), *el-Kavlü'l-Hasen fi'z-Zebbi ani's-Sünen* adında bir eser yazmış ve İbnu'l-Cevzî'nin bu hadislere mevzû damgasını vurmakla haklı olmadığını isbata çalışmıştır.⁴⁴

C- Sünen'in Rivayeti:

Sünen'in rivayeti, muttasıl âlî bir isnadla bize kadar ulaşmıştır. Eseri, İbn Mâce'nin kardeşi Ebû Muhammed el-Hasen b. Yezid b. Mâce el-Kazvîni, h.280'li yıllarda, İsmail b. Tevbe el-Kazvîni'nin meclisinden ayrıldıktan sonra rivayet etmiştir.⁴⁵

Zehabî diyor ki, "*Ben, İbn Mâce'nin Sünen'ini Ba'lbek'de kadı Taceddin Abdulhâlık b.Abdusselam'dan dinledim. Eserin yaklaşık üçte bir bölümünü bizzat kendi kıraatıyla kaydettim. Bu zât, eserin tamamını şeyhulimam Müreffekuddin Abdullah b. Kudâme'den 611 yılında semâ yoluyla rivâyet etmişti. Ben, eserin tamamını, Halep'te Ebû Saîd Sungur*

⁴⁴ Subhî es-Sâlih, *Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahuh*, Beyrut, 1959,s.272.

⁴⁵ Zehabî, *Siyer.*, XIII,280.

ez-Zeynî, Şeyh Muvaffakuddin Abdullatif b. Yusuf, Ebû Zur'a el-Makdisî, Muhammed b. el-Huseyn el-Mukavvimî, el-Kâsım b. Ebi'l-Münzir el-Hatîb, Ebu'l-Hasen el-Kattan ve nihayet İbn Mâce kanalıyla dinlemiştir.⁴⁶

Sünen'in rivayetiyle meşhur olan şahıslar arasında şu isimler geçmektedir:

*Ebu'l-Hasen el-Kattân, Süleyman b. Yezîd, Ebû Ca'fer Muhammed b. İsâ, Ebû Bekr Hâmid el-Ebherî.*⁴⁷

İbn Mâce'nin Sünen'i özellikle Kazvin, Taberistan, Kûhistan, el-Cebel ve Rey gibi şehirlerde yaşayan müslümanlar arasında daha çok kabul görmüştür.⁴⁸

D- Sünen'in Baskısı ve Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Eserin bir çok kütüphanede yazma nüshaları mevcuttur.⁴⁹ Bununla birlikte, eser ilk kez h.1233 yılında, daha sonra h.1273, m.1889 ve 1905 yıllarında *Delhi*'de, h.1311'de *Lahor*'da, h.1313'de *Mısır*'da ve son olarak *Muhammed Fuad Abdalbâkî*'nin tahkik ve ta'likiyle 1952-3 yıllarında yine *Mısır*'da basılmıştır.⁵⁰

Özellikle 1952-3 yıllarında yapılan baskı, çeşitli yönleriyle dikkate değer bir çalışmadır. M.Fuad Abdalbâkî, bu baskıda izledikleri yöntemi şöyle dile getiriyor: "*Sünen'in matbû iki nüshasının dışında, diğerlerine fazla iltifat etmedim. Bu iki nüshadan biri, Matbaa-i İlmiyye tarafından h.1313'de Mısır'da basılmıştır ki, bu nüshada es-Sindî diye bilinen Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdulhâdî el-Hanefî (v.1138/1725)'nin haşiyesi de mevcuttur. Ayrıca bu nüshada es-Sindî, Ahmed b. Ebî Bekr el-Bûsırî'nin Zevâidu'bni Mâce adlı eserinden gerekli kısımları kaydetmiştir. Ancak bu baskıda, hadislere gösterilmesi gereken titizlik ve dikkat gözetilmediği gibi, ne metnin sahîh olup olmadığını araştırmada, ne de seneddeki ricâlin*

⁴⁶ A.y.

⁴⁷ İbn Hacer, a.g.e., IX,530-1.

⁴⁸ Muhammed b. Ali ed-Davudî, *Tabakâtu'l-Müfessirîn*, Kahire,1972,II,273; Fück, a.g.m. , III,856.

⁴⁹ Eserin el yazma nüshaları için bkz. Sezgin, GAS. ,I,148.

⁵⁰ Sezgin, GAS. ,I,148.

isimlerini tesbit konusunda yeterince titizlik gösterilmiştir. Bu nedenle ondan ancak, Sîndî'nin hâşiyesinde geçtiği ve bazı garîbu'l-hadis yazarlarının açıklamaları nisbetinde yararlandım. Kitapların ve bâbların numaralandırılmasının dışında, güvenebileceğim hiç bir özelliği yoktur.

İkinci matbû' nüsha ise, m.1848 yılında basılmıştır. Bu mabû nüshanın yarısı, M.Mevlevî Muhammed Tâhir'in tashihi ile Delhi'de Fârukî matbaasında, diğer yarısı da M.Abdulahad'ın tashihi ile yine Delhi'de Mustabâî matbaasında bulunmaktadır. Bu nüshada iki hâşiye vardır. Bunlardan biri Celaleddin es-Suyûtî'nin Misbâbu'z-Zücâce'si, diğeri de, M.Abdulganî ed-Dihlevî'nin İnhâcu'l-Hâce'sidir.

İşte bu üç hâşiyenin yanına iki de metni eklersek, İbn Mâce'nin Sünen'inin basımında bu beş nüshadan yararlandığımızı söyleyebiliriz...

Bence Hindistan'daki matbû nüsha, Mısır'dakinden daha güven vericidir. Ben, onlardan tek bir kelimeyi bile, doğruluğunu araştırmadan, garîbu'l-hadis ve temel hadis kaynaklarına başvurmadan, esere almış değilim..

Seneddeki ricâlin isimlerinin tesbiti konusunda ise, ricâl kitaplarından yararlandım."⁵¹

M.Fuad Abdulbâkî'nin bu baskısının dışında, Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî'nin *Sahîhu Sünen'ibni Mâce* adında iki ciltlik yeni bir baskısı⁵² ve yine aynı yazarın *Zaifu Sünen'ibni Mâce* adında Sünen'de mevcut zayıf, münker ve mevzû hadislerle ilişkin bir çalışması⁵³ daha vardır.

Eser üzerinde yapılan diğer çalışmaları da şöyle sıralamak mümkündür:

1- *el-İ'lâm bi Sünenihî Aleyhisselâm*: Alaaddin Moğoltay b. Kılıç (v.762/1361), basılmamış eksik bir nüsha ve çeşitli el yazmaları mevcuttur.⁵⁴

2- *Misbâhu'z-Zücâce ale's-Sünen'ibni Mâce*: Celaleddin es-Suyûtî

⁵¹ M.Fuad Abdulbâkî, *Sünen (Mukaddime)*, I,15.

⁵² Beyrut,1988.

⁵³ Beyrut,1988.

⁵⁴ Sezgin, *GAS.*, I,148; Brockelmann, *GAL.*, Leiden,1943,I,171; Hacı Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, İstanbul, 1971, II, 1004.

ilk kez h. 1282'de Delhi'de basılmıştır.⁵⁵ Eser, A. b. S. ed-Dimnâfî (v.1306/1889) tarafından *Nûru'l-Misbâh* adıyla ihtisar edilmiş, h.1299'da Kahire'de basılmıştır.⁵⁶

3- *Kifâyetü'l-Hâce fî Şerhi İbni Mâce*: Ebu'l-Hasen b.Abdulhâdî es-Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî* diye bilinen eser, h.1313'de Kahire'de basılmıştır.⁵⁷

4- *Refu'l-Acâce*: M.Vâhidu'z-Zaman, h.1313'de Kahire'de Sünen'le birlikte basılmıştır.⁵⁸

5- *Miftâhu'l-Hâce*: M.b. Abdullah Pencâbî, Lucknow'da h.1315'de basılmıştır.⁵⁹

6- *Mâ ted'û ileyhi'l-Hâce alâ Sünen'ibni Mâce*: Şemseddin Ebi'r-Ridâ M. b. Hasan ez-Zebîdî, 913/1507'de yazılan bu eserin el yazmaları mevcuttur.⁶⁰

7- *Misbâhu'z-Zücâce fî Zevâid'ibni Mâce*: Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmail el-Kinânî el-Bûsırî, eserin çeşitli kütüphanelerde el yazmaları mevcuttur.⁶¹

8- *Zevâidu'bni Mâce ale'l-Kütübi'l-Hamse*: Nureddin İbn Hacer el-Heysemî (v.807/ 1405), eserin yazma nüshaları vardır.⁶²

9- *el-Mücerred fî Esmâi Ricâli Kitâbi Süneni'bni Mâce küllihim sivâ men ahrace lehû minhum fî Ahâdîsi's-Sahîhayn*: M. b.Ahmed b.Osman ez-Zehebî, eserin çeşitli kütüphanelerde el yazmaları vardır.⁶³

10- *ed-Dibâce*: K. Muhammed b. Mûsa ed-Dımyerî (v.808/1406), eser 5 cilt kadardır.⁶⁴

D e m i r i

11- *The Transmissions of Ibn Mâğa's*: James Robson, (Journal of

⁵⁵ Sezgin, GAS. ,I,148; Brockelmann, Supplementbandt, Leiden,1937,I,270.

⁵⁶ A.y.

⁵⁷ Sezgin, GAS., I,148.

⁵⁸ A.y.; Brockelmann, Suppl., I,270.

⁵⁹ A.y.

⁶⁰ Sezgin, GAS., I,148.

⁶¹ A.y.

⁶² A.y.; Brockelmann, Suppl., I,270.

⁶³ Sezgin, GAS., I,148.

⁶⁴ Hacı Halife, a.g.e. ,II,1004.

Semitic Studies, III, 1958, ss.129-41), makale eserin tenkid edilen yönleri hakkındadır.⁶⁵

Ayrıca Wensink'in *HEMT*'inde ve *CTM*'de müellifin eserleri hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır.⁶⁶

III- KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ YERİ

Hadis tarihinde *altın çağ* olarak kabul edilen h.III. asırda tasnif edilmiş *Altı Hadis Kitabı*, meşhur ifadesiyle *Kütüb-i Sitte*, hadis literatürünün en önemli eserlerini oluşturmaktadır. Ancak *kütüb-i sitte* tabirinin ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Hatta *kütüb-i sitte*'yi oluşturan kitaplar içerisinde bilhassa *sünenler*'in ne zaman girdiği ve temel kaynak olarak kabul edildiği tam olarak tesbit edilebilmiş değildir.⁶⁷

Daha önceki âlimlerden, bu *altı kitab*'ın bulunduğu ya da olması gerektiğine dair herhangi bir açıklama yoktur. Bu kavram, bir literatür düzenlemesi sonucu tesadüfen ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, h.III. ve IV. yüzyıllarda çok sayıda kitap derlenmiş, bunlardan bir kısmı diğerlerine göre daha meşhur olmuştur. Bu nedenle bazı âlimler, her hadisin değeri hakkında kolayca hüküm verebilmek amacıyla, hadisleri belli kitaplarda kaydedilmiş olan râvilerin biyografilerine dair eserler yazmaya başlamışlardır. Sözelimi, İbn Adîy (v.365/975), Dârekudnî (v.385/995), Kelebâzî (v.398/1007) ve diğer bazı âlimler, *Buhârî* (v.256/870)'nin *Sahîh*'inde geçen râviler hakkında bu türden bazı çalışmalar yapmışlardır. Bu yalnızca *Buhârî*'nin râvileri hakkında değil, aynı zamanda *Müslim* (v.261/875) ve *Ebû Davud* gibilerinin eserleri üzerinde de yapılmıştır.⁶⁸

Daha sonraki dönemlerde, Humeydî (v.488/1095) ve Sağânî'nin (v.650/1252) *Buhârî* ve *Müslim*'in *Sahîh*lerini birleştirmelerinde olduğu gibi, iki ya da daha fazla eser birleştirilerek sürdürülmüştür.⁶⁹ Bazıları da,

⁶⁵ Sezgin, GAS., I,148.

⁶⁶ İslam Ansk., "İbn Mâce" mad., V/2, s.766.

⁶⁷ Selman Başaran, "İbn Hazm'ın Kütüb-i Sitte'ye Bakışı", İsm. Arş. Der., Ocak-1988, S:6, ss.7-8.

⁶⁸ A'zamî, a.g.e.,s.106.

⁶⁹ Bkz. Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara,1991,ss. 100-108.

Buhârî ve *Müslim*'in *Sahîh*lerinde geçen râvî biyografileri konusunda yazılan eserleri bir araya getirmişlerdir.⁷⁰

İşte bu gibi çalışmalar, bazı eserlerin muhaddisler nezdinde revac bulmasına neden olmuştur. *Kütüb-i Sitte* kavramının, bu çalışmalarla birlikte yani yaklaşık h.VI.asrın sonlarında kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Ancak aralarında İbn Salah (v.643/ 1245) ve Nevevî (v.676/ 1277) gibi muhaddislerin bulunduğu bir grup âlim, İbn Mâce'nin Sünen'ini *kütüb-i sitte* arasına katmamışlar, ilk dönem hadis alimleri ve daha bir çoklarının da yaptığı gibi, *Asıl Kitaplar*'ı yalnızca *Beş Kitap/Usûlü Hamse* olarak kabul etmişlerdir.⁷¹

Bazı âlimler de, İbn Mâce'nin Sünen'ini fikhî yönden çok yararlı buldukları ve *Muvatta'a* nisbetle *usûlü hamse*'de bulunmayan bir çok hadis bulunduğu için, onu da *usûlü hamse*'ye katarak, bunları *Altı Kitab/Kütüb-i Sitte*'ye tamamlamışlardır.⁷²

İbn Mâce'nin Sünen'ini bu *beş kitab'a* katarak onları *altı/kütüb-i sitte*'ye çıkaranların ilki *Etrâfu Kütübî's-Sitte* ve *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte* adlı eserleriyle *Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî* (v.507/ 1113) ve daha sonra da *Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî* (v. 721/1321)'nin ihtisar ettiği *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl (Kütüb-i Sitte'nin Râvileri)* adlı eseriyle *Abdulganî b.Abdulvâhid b.Ali b.Surûr el-Makdisî* (v.600/1203) olmuştur. Daha sonra da bunları *Etrâf* ve *Ricâl* türü eserlerin yazarları takip etmiştir.⁷³

Diğer taraftan *Tecridü's-Sihâh* adlı eseriyle *Rezîn b.Muâviye el-Abderî es-Serakostî* (v.535/1140) ve *Câmi'u'l-Usûl li Ahâdisu'r-Resûl* adlı eseriyle *İbnu'l-Esîr* diye bilinen *Ebu's-Saâdât Mubârek b.Muhammed el-Cezerî* (v.606/1209) gibi bazı âlimler de, *altıncı kitap* olarak - her ne kadar merfu' hadislerin yanında çok sayıda mevkûf ve maktu' hadisler bulunsa bile, *İbn Mâce'nin Sünen'ine nisbetle daha sahîh olduğu için* - *Mâlik b.*

⁷⁰ A.e., ss.90-99.

⁷¹ İbn Salâh Osman b.Abdurrahman eş-Şhezûrî, *Mukaddimetü İbn Salâh fî Ulûmi'l-Hadîs*, Dimeşk, 1984, s. 23; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b.Şeref en-Nevevî, *et-Takrîb ve't-Teyisîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşri'n-Nezîr*, Beyrut, 1987, s.14.

⁷² el-Kettânî, a.g.e.,s.12; M.Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Mısır, 1984, s.418; Ebû Şehbe, a.g.e., s.280.

⁷³ el-Kettânî, a.g.e.,s.13; Ebû Zehv, a.g.e.,s.419; Ebû Şehbe, a.g.e.,s.280.

*Enes (v.179/1795)'in Muvatta'ını altıncı kitap olarak kabul etmişlerdir.*⁷⁴

Öte yandan İbnu's-Salâh, Nevevî, Selahaddin el-Alaî (v.761/1359) ve İbn Hacer (v.852/1449)'in de bulunduğu bir kısım muhaddis de, *altıncı kitap* olarak *Dârimî (v.255/ 868)'nin Sünen'ini* daha uygun bulmuşlardır.⁷⁵ Hatta onlardan, bir kaç dışında, büyük bir kesimi, bu esere *Sahîh* adını vermiştir. Her ne kadar eserde *mürsel*, *munkatı'*, *mu'dal* ve *maktu'* hadisler bulunsa bile, zayıf râvilerinin, münker ve şâzz hadislerinin az oluşu, eserin tercih edilmesine neden olmuştur.⁷⁶

İbn Hacer'e göre, İbn Tâhir el-Makdisî ve ona tabi olanların, *Muvatta'*ın yerine İbn Mâce'nin Sünen'ini *kütüb-i sitte'*ye katmalarının gerekçesi, Sünen'deki merfû' hadislerin, Muvatta'a nisbetle daha fazla olmasıdır.⁷⁷

Esasen, Ebû Şehbe'nin de belirttiği gibi,⁷⁸ *İmâm Mâlik'in Muvatta'ı, İbn Mâce'nin Sünen'ine nisbetle - her ne kadar daha az merfû' hadis içerse bile - hadislerinin daha sahîh, ricâlinin de daha güvenilir olması nedeniyle, derecesi İbn Mâce'den daha yüksek ve kanaatımızca kütüb-i sitte'ye katılmaya daha layıktır.* Zira Ebû Davud ve Tirmizî gibi sünen müellifleri de eserlerine zayıf hadis almışlar ancak, onlar çoğu kez, buna kitaplarında açıkça işaret etmişlerdir. İbn Mâce ise, *hadisin zayıf olması bir yana, mevzû' bile olsa, hiç bir açıklamada bulunmamıştır.* Alimler arasındaki görüş farklılığı ve tartışmanın asıl nedeni, onun bu özelliğidir. Onlar böyle bir eseri, hadislerinin sıhhati konusunda, her biri ayrı ayrı meziyetlere sahip olan *kütüb-i hamse'*ye katmak istememişlerdir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, İbn Mâce'nin Sünen'ini *kütüb-i sitte'*ye katmak ya da dışlamak onu hiç bir şekilde etkilemez. Zira bu kitaplarda yer alan her hadis, içinde bulunduğu kitaba göre değil, onun değer yargılarına göre tedkîk edilir.⁷⁹

Görülüyor ki, İbn Mâce'nin Sünen'i, zayıf rivayetlerin çokluğu nedeniyle, İbn Tâhir el-Makdisî'nin h.VI. asrın sonlarında yazdığı söz konusu esere gelinceye kadar, *kütüb-i sitte'*ye katılmamıştır.

⁷⁴ A.y.

⁷⁵ A.y.

⁷⁶ Ebû Şehbe, a.g.e., s.280.

⁷⁷ İbn Hacer, en-Nüket ala'bnî Salâh, Mısır, trz., s.280.

⁷⁸ A.y.

⁷⁹ A'zamî, a.g.e.,s.106.

SONUÇ

Bazı alimlerin özel gayretleriyle *Kütüb-i Sitte*'ye katılan ve *Altı Sahîh Hadis Kitabı*'ndan biri kabul edilen *İbn Mâce'nin Sünen'i*, hakikaten tertibindeki düzenlilik, tekrarların olmayışı ve kısıklığı gibi diğer eserlerde ender rastlanan özellikleriyle ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak daha önce de işaret ettiğimiz gibi, eserde yer alan zayıf ve mevzû hadisler, eser hakkında bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir. Zira İslam toplumunda hadislerinin sahih oluşuyla genel kabul görmüş *Kütüb-i Sitte* mecmuasına, muhaddislerce Kur'an'dan sonra en sahih hadis kaynağı olarak kabul edilen *Mâlik'in Muvatta'* bir kenara itilerek, *İbn Mâce'nin Sünen'inin* alınmış olması, ancak bir talihsizlik olarak yorumlanabilir.

Bu nedenle, delil olarak kullanılmak istenilen bir hadisin sahih olduğu *İbn Mâce'nin Sünen'inin* dışında başka kaynaklarca doğrulanmadıkça ve senedinin muttasıl olup olmadığına, râvilerinin de durumlarına bakılmadıkça, *Sünen'de yer alan bir hadisi delil olarak kullanmak hatalı bir davranış olmalıdır. Ondan yararlanmak isteyen kimsenin de bu araştırma ve incelemeleri mutlaka yapması gerekir.*

KAYNAKLAR

- A'zamî, M. Mustafa, **Studies In Hadith Metodology and Literature**, Indiana,1977.
- Abdulahy İbnu'l-İmâd, **Şezarâtü'z-Zeheb.**, Beyrut, trz.
- Başaran, Selman, "*İbn Hazm'ın Kütüb-i Sitte'ye Bakışı*", **İslamî Araştırmalar Der.**, Ocak- 1988, S:6
- Brockelmann, C., **GAL. (Geschichte des Arabischen Litteratur)**, Leiden,1943.
- Brockelmann, **Supplementbandt**, Leiden,1937.
- Davudî, Muhammed b. Ali, **Tabakâtu'l-Müfessirîn**, Kahire, 1972.
- Dehlevî, Abdulaziz, **Bustanu'l-Muhaddisîn**, Ankara,1986.
- Ebû Şehbe, Muhammed, **A'lâmu'l-Muhaddisîn**, Mısır,1963.
- Ebû Zehv, M.Muhammed, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, Mısır, 1984.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddin, **Daifu Süneni'bni Mâce**, Beyrut, 1988.
- Fück, J., "*Ibn Madja*", **Encyclopaedia of Islam**, New Edition, London,1979.
- Hacı Halife, **Keşfu'z-Zunûn**, İstanbul,1971.
- İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbu't-Tehzîb**, Beyrut, 1968.
- İbn Hacer, **en-Nüket ala'bni Salâh**, Mısır, trz.
- İbn Hallikân, Ahmed b.Muhammed, **Vefayâtu'l-A'yân.**, Beyrut, 1968-72.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut, 1977.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b.Yezid, **es-Sünen**, İstanbul, 1980.
- "*İbn Mâce*" **mad.**, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B.Y.,
- İbn Salâh, Osman b.Abdurrahman eş-Şehrîrî, **Mukaddimetü İbn Salâh fî Ulûmi'l-Hadîs**, Dimeşk, 1984.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, **el-Muntazam**, Beyrut, trz.
- İtr, Nureddin, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs**, Kahire, 1984.
- Kehhâle, Ömer Rıza, **Mu'cemu'l-Müellifin.**, Beyrut, trz.
- Kettânî, Muhammed b.Ca'fer, **er-Risâletü'l-Mustatrafe.**, İstanbul,1986.
- Kevserî, Muhammed Zâhid, **Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte'nin Mukaddimesi**, Beyrut, 1984.
- Koçyiğit, Talat, **Hadis İstılahları**, Ankara, 1980.

- Leknevî, Abdulhayy, **el-Ecvibetü'l-Fâdıle..**, thk.Abdulfettah Ebû Ğudde, Kahire,1984
- Makdisî, Muhammed b.Tahir, **Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte**, Beyrut, 1984.
- Muhammed Fuad Abdulbaki, **Sünen'in Mukaddimesi**, İstanbul,1980.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b.Şeref, **et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr**, Beyrut, 1987.
- Safedî, Selahaddin b. Halil, **el-Vâfi bi'l-Vefâyât**, Wiesbaden, 1962.
- Sâlihî, Muhammed b. Ahmed, **Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs**, Beyrut, 1989.
- Sandıkçı, Kemal, **Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar**, Ankara,1991.
- Sezgin, **Buharî'nin Kaynakları**, İstanbul, 1956.
- Sezgin, Fuat, **GAS. (Geschichte der Arabischen Schrifttums)**, Leiden, 1967.
- Sıddıkî, Zübeyr, **Hadis Edebiyatı Tarihi**, trc.Y.Z.Kavakçı, İstanbul,1966.
- Subhi es-Sâlih, **Ulûmu'l-Hadîs ve Mustalahuh**, Beyrut,1959.
- Suyûtî, Celâlüddin, **Zehru'r-Rubâ ale'l-Müctebâ (Sünenü'n-Nesâî'nin haşiyesinde)**, Beyrut, trz.
- Tangrıberdî, **en-Nücûmu'z-Zâhire**, Kahire, 1963.
- Yâkut b.Abdullah el-Hamevî, **Mu'cemu'l-Buldân**, Beyrut, 1957.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, Beyrut,1990.
- Zehebî, **Tezkiratu'l-Huffâz**, Haydarabad, 1955-58.
- Ziriklî, Hayreddin, **el-A'lâm: Kâmusu Terâcimi li Eşhuri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn**, Beyrut, 1969.